

Den grusomme Frøken Fougner

Hun innrømmet å ha drevet ren mishandling for å lære småjentene folkeskikk. Likevel ble Johanne Sofie Fougner blankt frifunnet av retten – til store protester. Barnehjemmet hun opprettet og drev i 14 år ble i ettertid kjent som «Torturanstalten i Pilestredet».

Av
**ÅSE KARI
GRAVRÅK**
Frilansjournalist

I årene mellom 1879 og 1893 er Johanne Sofie Fougner bestyrerinne på et pikehjem i Oslo. Der mishandler og torturerer hun småjenter på det groveste for å lære dem folkeskikk. I 1890 blir forholdene avslørt av en snekker som jobber ved barnehjemmet. Det ender med at han anmelder henne, og senhøstes 1893 sitter den velklede og elegante kvinnen på tiltalebenken i Oslo lagmannsrett.

Selv om syv jenter vitner om detaljert og grusom mishandling, ender rettsaken med full frifinnelse for Frøken Fougner. Påtalemyndigheten mente nemlig at de burde vokte seg for vitnemål fra jenter. Politilege Brandt var helt enig og bekreftet at «kvinner har en nærmest umettelig trang til å gjøre seg bemerket».

Tvangsforet måtte spise oppkast

Johanne Nilsen er en av jentene man kan lese om i rettsdokumentet fra 1893. Hun var svært tynn, blek og svak. Den lille jenta var blitt oppfostret på vann og brød før hun kom til barnehjemmet, og var derfor ikke vant med å spise noe annet. Overgangen til ny mat og nye omgivelser virket skremmende på henne, hun klarte ikke å spise. Dette likte Frk. Fougner særdeles dårlig og satte i gang med

På hjørnet av St. Olavs gate og Pilestredet i Kristiania, opprettet den ugifte frk. Johanne Sofie Fougner et barnehjem for egne midler. Hennes mishandling av enkelte av barna resulterte i den første barnehjems-saken i norsk rett. Hun ble frifunnet, men valgte å forlate hovedstaden for godt.

Foto: Frederik Johannes Gottfried Klem/Oslo Museum

tvangsforing. Johanne ble lagt over en vannbøtte, tvunget i mat, og hvis hun kastet opp, måtte hun spise sitt eget oppkast. Hodet ble dukket under vann for å tvinge henne til å svelge. Johanne måtte i tillegg ha på seg «tvangskjole» en hel sommer, en ufattelig smertefull og traumatisk opplevelse.

Hun var heller ikke alene om det. I retten fortalte alle jentene at de måtte gå med en slik kjole – en tvangstrøyelignende innretning som tidligere ble brukt på asylene. Frøken Fougner forklarte dette med at hun hadde angst for sinnssykdom gjennom overdreven selvbesmittelse, dvs. onani, og at det var årsaken til at hun hadde gått til anskaffelse av tvangskjolene.

Johanne Sofie Fougner brukte mange forskjellige metoder i sin avstraffelse av jenter ved barnehjemmet, bl.a. såkalt «tvangskjole» – en innretning lik sinnssykeasylenes tvangstrøyer.
Foto: Karl Ragnar Gjertsen/Aust-Agder museum og arkiv - KUBEN

Tråkket på med høyhælte støvletter

Frk. Fougner var en stram kvinne med stilige klær og høyhælte støvletter. Om hun anskaffet seg støvlettene med tanke på at de kunne benyttes som torturredskap vet man ikke, men jentene ved barnehjemmet ble utsatt for en grusom smerte da bestyrerinnen tok på seg støvlettene og presset de spisse hælene hardt ned på de små barneføttene.

En av de andre hyppig brukte straffemetodene var «nebbbad» – her fikk jentene en sterk vannstråle opp i nese og munn. Dette kan ligne på torturmetoden som i dag kalles waterboarding, eller vanntortur. Følelsen kan likne drukning, men vannet kommer ikke ned i lungene.

Dratt langs gulvet etter håret

Ved den minste misforståelse, forglemmelse, eller små uhell som ungene tilfeldig gjorde seg skyldig i, vanket smertefull refselse. I rettsdokumentet beskrives pisking, ørefiker, spark og slag, klyping i ansiktet og klemming av lepper. Enkelte av ungene ble vekket om natten for å bli dratt etter håret bortover gul-

vet for å få pryl, eller for å få stokkeslag under føttene.

Frøken Fougner mente også at det var meget effektivt å vise ungene forakt ved å spytte dem i ansiktet. Det var derfor med stor glede hun lærte opp de eldste ungene til å spytte på de yngre.

Ikke sinnssyk, men neppe normal

Under rettssaken ble det spekulert i om hun selv kunne ha blitt mishandlet i sin oppvekst, men dette ble avfeid. Ifølge rettsdokumentet tilhørte hun en sunn slekt, men Frøken Fougner slet med blodmangel og nervøsitet. Hun ble behandlet med kaldtvannskurer på Grefsen Bad, og disse kurene var ifølge henne selv «utmerket heldig». Ellers slet hun i lange perioder med «meget nedtrygt sindsstemning».

Frøken Fougner ble også undersøkt av to sakkyndige, doktor Winge og doktor Brandt. De konkluderte med at hun var fanatisk religiøs, og at hun helt fra ungdommen av hadde «henfalt til religiøse grublerier og svermerier». Hun var herskesyk og slet med dårlig helse. Legene ville ikke kalle henne sinnssyk, men «normal var hun neppe».

Reddet av en snekker

Det var først da tre av jentene klarte å rømme at saken kom i politiets søkelys. Snekker Nils Johansson hadde selv vært vitne til at jentene hadde fått pryl flere ganger, og han sa til jentene at hvis de ville vekk fra barnehjemmet, kunne de få bo hos han. Det viste seg å bli redningen for jentene. Kampen mot Frøken Fougner begynte først i det stille før han til slutt anmeldte henne.

Saken gikk for åpne dører og skapte enorme reaksjoner. Johanne Sofie Fougner ble tiltalt for 41 punkter for grov barnemishandling. Retten konkluderte med at hennes onde gjerninger hadde vært godt ment, og etter en og en halv times rådslagning konkluderte retten med full frifinnelse.

Høye protester

Reaksjonene lot ikke vente på seg. Allmenheten raste mot rettens avgjørelse og det ble avholdt en rekke protestmøter, særlig fra Arbeidersamfundets side.

Journalistene i Social-Demokraten skrev bl.a. at hele saken handlet om klasse, at de sakkyndige legenes og forsvarers uttalelser oste av forakt for de fattigste i samfunnet. De hevdet at Frøken Fougner fikk særbehandling pga. sin sosiale rang.

Myteskikkelse og skrekk

Barnehjemmet, som lå på hjørnet av St. Olavs gate og Pilestredet i Kristiania, ble i boken til politimannen Redvald Larssen (1872–1951) omtalt som «Torturanstalten i Pilestredet».

I sin bok *Fra vokterstuen til Møllergaten 19: erindringer fra 44 års tjeneste ved Oslo politi*, som utkom i 1946, setter Redvald Larssen både sin egen karriere og politiets historie inn i en kulturhistorisk ramme. Han bruker begrepet «torturanstalt» om Johanne Sofie Fougners barnehjem.

Foto: Ukjent/Oslo Museum

Frøken Fougner skal også ha blitt en myteskikkelse og en skrekkhistorie, noe man skremte uskikkelige unger med. Var man ikke snill, så ble det Frøken Fougner!

Gjennom siste halvdel av 1800-tallet skjedde det en kraftig vekst i antall frittstående, private barnehjem. Typisk for mange barnehjem var at borgerskapets engasjerte og kristne kvinner sto for initiativet mens menn med posisjon, makt og midler sørget for realiseringen. Kirken velsignet tiltaket.

Kilder:
Nasjonalbiblioteket
Dagsavisen
Wikipedia

Johanne Sofie Fougner (1830–1908)

- ❑ Vokste opp med flere søsken i en velstående familie, først i Eiker i Buskerud, senere i Aker.
- ❑ Hennes far Christopher Simonsen Fougner satt på Stortinget, broren Otto Anton var ordfører i Aker herred i en toårsperiode, og han ble eier av gårdene Økern og Hasle.
- ❑ Johanne Sofie bodde hjemme hos foreldrene til hun hadde passert 35 år, hun arbeidet som lærerinne på Lindern skole for vanskeligstilte.
- ❑ Barnehjemmet i Kristiania etablerte hun i 1879. Ifølge henne selv var hun drevet av et ønske om å hjelpe de svake, et kall hun påsto å ha fått i ung alder.
- ❑ Etter rettssaken forlot hun Kristiania for godt.